

Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının yeri

Mustafa DOLMAZ

Emniyet Genel Müdürlüğü, E-posta: mdolmaz58@gmail.com

Özge METİN

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: ozge.metin@giresun.edu.tr

Makale Bilgisi

Makale Türü	Araştırma & İnceleme
Geliş Tarihi	17.03.2021
Kabul Tarihi	19.05.2021
DOI Numarası	https://doi.org/10.17497/tuhed.898668
Kaynak Göster	Dolmaz, M. & Metin, Ö. (2021). The place of history subjects in the social studies textbooks. <i>Turkish History Education Journal</i> , 10(1), 88-114. https://doi.org/10.17497/tuhed.898668
Etik Beyannamesi	Ders kitapları üzerinden yürütülen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Bilgi Notu	

Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının yeri

Mustafa DOLMAZ

Emniyet Genel Müdürlüğü, E-posta: mdolmaz58@gmail.com

Özge METİN

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: ozge.metin@giresun.edu.tr

Öz

Tarih ve sosyal bilgiler toplumsal yaşamı siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da dâhil her yönüyle kendilerine konu edinmeleri dolayısı ile ortak bir paydada buluşan eğitim programının birer neferi olarak bireylere geçmişini öğretmek onları içinde bulunduğu döneme ve topluma adapte eder ve onları geleceğe hazırlar. Sosyal bilgiler içeriğinin mühim bir kısmını tarihten almakla beraber misyon olarak da tarihin üstlendiği vazifelerin bir bölümünü yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu vazifeler tarihsel içeriğin, tarih konularıyla ilintili becerilerin ve değerlerin öğrenciye kazandırılmasıdır. Bu araştırmanın amacı tarih konularının ülkemizde disiplinler arası yaklaşımla hazırlanan Sosyal Bilgiler dersi ders kitabı içerisinde ne yoğunlukta yer aldığını, sosyal bilgiler dersi hedef kazanımlarının ne kadarının tarihle ilişkili olduğunu, tarih konuları içerisinde öğrencilere kazandırılmak istenilen beceri ve değerlerin neler olduğunu tespit etmektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynağını 4., 5., 6. ve 7. sınıf düzeyinde okutulan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kitap Değerlendirme Formu” kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi aracılığıyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan konu ve kazanımların yaklaşık üçte birinin doğrudan ya da dolaylı şekilde tarihsel mahiyette olduğu, tarihsel mahiyetli konuların eleştirel düşünme, yenilikçi düşünme vb. üst düzey düşünme becerileri de dâhil toplam 17 becerinin gelişimini destekleyecek biçimde hazırlandığı görülmüştür. Ayrıca tarih konuları tasarruf değeri hariç öğretim programında yer alan diğer tüm değerleri destekleyecek içeriğe sahiptir. Öneriler bölümünde hedeflenen becerilere dayalı pratik etkinliklerin yapılabilmesi için sosyal bilgiler dersi haftalık ders saatlerinin artırılmasına ve Türk tarihi ile özdeşleşmiş olan hoşgörü, misafirperverlik, diğerkâmlık, alçakgönüllülük, mertlik, cesaret gibi değerlerin tarih konuları ile ilişkili bir biçimde program içerisine dâhil edilmesine dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: beceri, değer, kazanım, ders kitabı, tarih, sosyal bilgiler

Giriş

Tarih insanlığı ve eylemleri etrafında şekillendiği için daima ilköğretim programlarının en mühim parçalarından biri olmuştur. Öğrenciler ilköğretim çağlarından itibaren ailelerinin, içinde yaşadıkları toplumların, farklı ırkların ve dünya üzerinde var olan nesnelere

serüvenlerini tarihten öğrenir (Zarrillo, 2016). Togan'a (1985) göre olayların seyrinden hatta madde ve eşyaların hikâyelerinden bahseden her şey tarihtir. Bu sebeple tarihçiler, fetih hareketleri ve inançların fetih hareketlerine etkisi (Çağ, 2012), ekonomik teşkilatlar (Gündüz, Kaya ve Aydemir, 2012) aydın-iktidar ilişkileri (Güngör, 2016), fetvalar (Eliaçık, 2012), farklı coğrafyalarda yaşayan topluluklar (Ayönü, 2006), devlet yönetimi (Armağan, 2011), askeri teknik eğitim (Kaçar, 2004), yiyeceklerin tarihi serüveni (Yılmaz ve Akman, 2019), tarihte felsefi düşünce (Aydın, 1992), nüfus hizmetleri (Çimen, 2012), müzikle tedavinin tarihsel hikâyesi (Erer ve Atıcı, 2010) gibi ekonomik, siyasal, askeri, sosyal, kültürel, eğitsel ve dini alanlarda kimi zaman mazide kalmış, kimi zaman ise kökleri mazide olan ancak günümüzde hala varlığı-etkisini sürdüren birbirinden çok farklı kurum, unsur ve hususları ele alarak incelemişlerdir.

İnalıcık'a (2009) göre tarih araştırmalarında yelpazenin bu denli geniş olma sebebi tarihin yalnızca siyasal olaylardan ibaret olmamasından kaynaklanmaktadır. Siyasal olaylar hukuki, sosyal, ekonomik, kültürel diğer olaylarla ilintilidir. Tarihçilerin çeşitli olayları ve savaşları nedenleri ile birlikte ele almasının, ticari ilişkiler, nüfus hareketleri, göçler, şehirleşme, kültürel faaliyetler gibi birbirinden çok farklı konuları incelemesinin nedeni ekonomik, kültürel ve sosyal yönden geçmişle bağlantı kurmak, çocuklara bugün var olan birçok şeyin izahını yapmaktır. Çünkü yarının tarihi bugün yaşanmakta, yaşanan tarih geçmişte depolanmakta ve aynı zamanda zenginleştirilerek yeni nesillere miras olarak bırakılmaktadır (Dolmaz ve Kaymakçı, 2020). Bu sayede bireyler doğup büyüdüğü toplumun gelenek-göreneklerini, tarihte diğer topluluklarla etkileşimini, adalet sistemini, örf ve adetlerini, dini inanışlarını, yaşadıkları savaşları, yaptıkları barış antlaşmalarını ve somut – somut olmayan kültürel değerlerini ve değer yargılarını öğrenir. Tarih, bireyleri içinde yaşadığı toplumla kaynaştırmakta, toplumun değer yargılarını benimsemelerini ve topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırmakta, bireylerde kişilik ve karakter gelişimi sağlayarak yaşadıkları toplumun ihtiyaçları konusunda duyarlı, kültürlü ve değerlerine sahip çıkan bir nesil yetiştirmeye yardımcı olmaktadır (Gürel ve Çetin, 2018; Sertkaya, 2010; Sungu, 2002; Ulusoy, 2010).

Akın (2018) tarihin toplumlar için kültürel bir bellek olduğunu, kültürel belleğin toplumların geçmişine dair birikimleri ile dolu olduğu için bireylerin geçmişleri ile olan bağlantısını sürekli canlı tuttuğunu belirtmiştir. Bu birikimin kuşaktan kuşağa aktarım ise kolektif kimlik oluşumu hususunda oldukça etkilidir. Kolektif kimlik, toplumların geçmişteki anı ve tecrübelerinin birlikte hatırlanması, korunması, gerektiğinde yenilenen koşullara ayak uydurması adına güncellenen bir belleğe yani kültürel belleğe ihtiyaç duyar. Durmuş (2016) kolektif kimliğe ait olma durumunu bir yönüyle tarihsel kendilik kavramıyla ilişkilendirmiş, insanın kendisini bu belleğin dışında konumlandıramayacağını, belleğinde insan olmadan boşta kalacağını belirtmiştir.

Köstüklü'ye (2006) göre tarih toplumların hafızasıdır ve köklü devletlerin hepsi varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmek için tarih öğretimine önem vermek zorundadır. Köklü olmayan, herhangi bir tarihe sahip olmayan devletler ise işte bu sebeple tarih yaratma endişesi içindedir. Durmuş da (2016) benzer bir biçimde "tarihsiz toplumları" "tarifsiz toplumlar" olarak yorumlamış, tarifi olmayan toplumların ise yok hükmünde olduğunu, bu toplumların bireyinin "ben kimim", "biz kimiz", "nereden geliyoruz" ve "nereye gidiyoruz" gibi sorulara cevap veremeyeceği gibi kimliksizleşeceğini ve değersizleşeceğini belirtmiştir.

Bir milletin tarihte yaşadığı parlak ve karanlık dönemler, savaşlar ve olaylar o milleti daima uyanık tutacak birçok dersle doludur. Bu dersler, milletin geleceğinin planlaması

hususunda yol gösterici ve yön vericidirler. Yani milletler bugünkü işlerini anlamak için dünü, dünkü işleri anlamak için de daha önceki günleri, çok eski zamanların olaylarını hatırlamaya mecburdur (Berg, 2019; Emiroğlu, 2005). Böylelikle gençler yaşadıkları toplumun hikâyesinin bugünden ibaret olmadığını, bu hikâyenin bir dünü olduğunun ve gelecekte de bu hikâyenin devam edeceğinin farkına varacaklardır (Işık, 2008; Sakaoğlu, 1994). Bu yüzden Durmuş (2016) Orhun yazıtlarından bahsederken “8. yüzyılda taşa yazı yazarak dünyadaki varlığını konumlayan ve çağlar sonrasına seslenmeyi planlayan akıl” ifadesini kullanmış, bu yazıtların Türk Milleti’nin yeni nesline uyanık olmaları için bir öğüt niteliğinde olduğunu aktarmaya çalışmıştır.

Ayrıca tarih vasıtasıyla öğrencide vatandaşlık bilinci gelişir ve öğrenciler devlet, millet, vatan, bayrak gibi kavramların önemini farkına varır, geçmişten gelen hak ve sorumluluklarını öğrenir, eski ve yeni olayları bir arada değerlendirerek düşünme becerilerinin (eleştirel, kronolojik, yaratıcı), tarihsel kavrama, neden-sonuç ilişkisi kurma, değişim ve sürekliliği algılama, tarihsel sorgulama-analiz ve yorum ile tarihsel empati gibi becerilerin gelişimine katkıda bulunur (Ata, 2002; Cercadillo, 2000; Demircioğlu, 2006; Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; MEB, 2018). İnsan davranışlarına, hedef ve beklentilerine yön verir. Küreselleşen dünyada ulusal kimlik ve değerlerin korunmasını sağlar (Şıvgın, 2009). Öğrencide hayata çok yönlü bir bakış açısının gelişimine imkân tanır (Köse ve Yıldız, 2012; Wood, 2009).

Tarih eğitiminin amacı Sungu (2002) tarafından toplumsal devamlılığın temel ögesi olan gençlerin içinde buldukları toplumun ulusal yaşamı ve toplumsal hayat hakkında bilgi sahibi olmaları ve bunlara uyum sağlamalarına yardımcı olmak olarak özetlenmiştir. İşte bu sebeple farklı araştırmacılar tarafından üzerine ayrı ayrı vurgu yapılan kolektif hafıza, vatandaşlık bilinci, kültürel bellek ve kültür aktarımı gibi kavramların bireylerin yaşadıkları dünyaya uyum sağlama çabasından doğan kavramlar olduğu rahatlıkla söylenilebilir.

Tarihin üstlendiği tüm bu misyonları ilkökul ve ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersinin diğer sosyal bilimler disiplinlerine ait misyonlarla birlikte sırtladığı bir gerçektir. Ülkemizde disiplinler arası yaklaşım ile okutulan sosyal bilgiler, NCSS tarafından 1992 yılında yapılan bir tanımlamada “Sosyal bilimler ile beşeri bilimlerin vatandaşlık ideallerini desteklemeye yönelik bütünleşik çalışması” olarak tanımlanmıştır (Zarrillo, 2016). Sosyal bilgilerin daha geniş kapsamlı ve güncel bir tanımını yapmak gerekirse sosyal bilgiler: “sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı içeriği kaynaştırmak suretiyle öğrencinin çok yönlü gelişimine katkıda bulunan, onları hayatın her anına aktif katılımlarını sağlayacak bilgi ve beceriler ile donanmış, eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi yüksek, çevre, toplum ve teknoloji etkileşimine duyarlı yaratıcı bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlayan çalışma alanıdır” denilebilir (Dolmaz, 2017). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal bilgilerde sanat, antropoloji, sosyoloji, din, arkeoloji, hukuk, ekonomi, coğrafya, tarih gibi disiplinlerin ilgili içeriklerinin süzülmesi, belirli amaçları gerçekleştirmek için ilkökul ve ortaokul düzeyine indirgenerek okul programı içerisinde sistematik olarak bir araya getirilmesi süreci söz konusudur (NCSS, 1993). Sönmez’e (1997) göre sosyal bilgiler insanı ve toplumu temel alır. Bu sebeple sosyal bilimler şemsiyesi altında en baskın olan, öne çıkan ve okul düzeyindeki sosyal bilgiler öğretimine temel anlamını veren disiplinlerin başında tarih gelir (Kabapınar, 2014). Reşat Ekrem Koçu (2004) tarihi “insanın hikâyesi” olarak tanımlamaktadır. Sanat, ekonomi, hukuk, antropoloji gibi tüm disiplinler ise “insanın hikâyesi” etrafında şekillenmektedir. NCSS (1994) sosyal bilgiler içerisinde tarihin rolünü açıklarken “orquestra” kavramını metafor olarak kullanmış, bestecinin tematik amaçlarına hizmet etmek için bazen birkaç enstrüman eşit düzeyde birlikte kullanılsa

da çoğu zaman bir enstrümanın (tarih) başı çektiğinden ve diğerleri onu destekler pozisyonda olduğundan bahsederek tarihin sosyal bilgiler için önemine vurgu yapmıştır.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının amaçları incelendiğinde bireylerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven milli bilince sahip bireyler olarak yetiştirilmelerinin, Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel süreç ve unsurları kavramalarının ve milli bilince sahip olmalarını sağlayan kültürel mirası korunmalarının ve geliştirmelerinin, insan çevre etkileşiminin farkına varmalarının, farklı dönemlerde ve mekanlarda tarihsel kanıtları sorgulamak suretiyle insanlar, nesnelere, olay ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyebilmelerinin, değişim ve sürekliliği algılamalarının, milli ve manevi değerleri bilmeleri ve yaşatmalarının, bazı kavramların ait oldukları Türkiye Cumhuriyeti'ne etkilerini kavramalarının amaçlandığı görülmektedir. Tüm bu amaçlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bilgilerin tarih disiplinine ait amaçlarla örtüşen misyonları üstlendiği daha açık görülebilmektedir (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda da yine tarihin sosyal bilgiler öğretim programı üzerindeki etkisi rahatlıkla görülecektir. Hangi yaklaşımla okutulursa okutulsun sosyal bilgiler için tarih vazgeçilmez bir bilim dalıdır. Doğası gereği temelinde etkili vatandaş yetiştirme arzusunun barındıran sosyal bilgiler “vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimi” yaklaşımına dayalı okutulduğunda amaç öğrencilere kültürel mirasın geçmişteki olgular, kurumlar, değerler, inançlar ekseninde kazandırılmasıdır. "Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler" yaklaşımında da bireylere kazandırılacak, bilgi, beceri ve değerler genelde sosyal bilimler disiplinlerinin özelde ise konumuz gereği tarihin öğrencilere kazandırmayı amaçladığı bilgi, beceri ve değerlerle doğru orantılıdır. Ülkemizde ise sosyal bilgiler “yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler öğretimi” yaklaşımı ile okutulmaktadır. Bu yaklaşımında ise tarihsel konuların güncel hayatla ilintili bir biçimde, bugün ve yarınla ilişkisi ile birlikte çeşitli becerilerin (araştırma-inceleme, bilimsel akıl yürütme vb.) aktif kullanılması sonucu öğrenciler tarafından öğrenilmesi söz konusudur (Kılıçoğlu, 2009). Yansıtıcı inceleme alanı olarak sosyal bilgiler öğretimi İnalçık'ın (2009) vurgu yaptığı bugün var olan değerlerin, kurumların, gelenek ve göreneklerin ekonomik, siyasal, sosyal geçmişle bağlantı kurmak suretiyle öğretilmesi hususunun bir nevi uygulamasıdır. Günümüzde ders kitaplarının içeriği belirlenirken bu yaklaşım esas alınmaktadır.

Tarihin sosyal bilgiler öğretim programını bu denli çepeçevre sarması sebebiyle alanyazında sosyal bilgiler – tarih ilişkisi dikkat çeken ve sosyal bilgiler alanında çalışma yapan araştırmacılarca üzerinde çalışılan hususlardan biri olmuştur. Alanyazın incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının işleniş (Gölgesiz Gedikler, 1998), sosyal bilgiler ders kitaplarında Türk tarih konularının etkililiği (Şeker ve İlhan, 2015), sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretimi (Tahancı, 2002), sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında yer alan tarih konularının eski ve yeni müfredatlar bağlamında incelenmesi (Berk, 2008; Tümsek, 2006), sosyal bilgiler müfredatında yer alan tarih konularının içerik bakımından incelenmesi (Kavak, 2007), tarih konularının ders kitaplarındaki içerik düzeni (Çelebi, 2010), sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretmen görüşleri bağlamında incelenmesi (Keçe, 2013), sosyal bilgilerin tarihsel serüveni içerisinde ilköğretim düzeyinde tarih öğretimi (Turan, 2016), sosyal bilgiler içerisinde yer alan tarih konularına ait kazanımlarının gerçekleştirilmesinde hikâye kullanımı (Özkan, 2014), farklı ülkelerin sosyal bilgiler programlarının karşılaştırılması (Yıldırım, 2006), sosyal bilgiler programı içerisindeki tarih konularının beceri bağlamında değerlendirilmesi (Çelik Bayramoğlu, 2016) gibi hususlarda çalışmaların yapıldığı görülmüştür.

Bu araştırmanın ders kitaplarında yer alan tarih ile ilgili değerleri, becerileri, kazanımları ve tarih konularının verilmiş biçimlerini kapsamlı şekilde ortaya koyması sosyal bilgiler ders kitabı içerisinde yer alan tarih konularının genel bir profilini çıkarması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara yol göstermesi bakımından alan yazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu araştırmada sosyal bilgiler dersi ders kitaplarında tarih konularının yerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu ana amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranacaktır:

- İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tarih konularının ve tarih konuları ile ilişkili kazanımlar, beceriler ile değerlerin yeri nedir?
- Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tarih konularının ve tarih konuları ile ilişkili kazanımlar, beceriler ile değerlerin yeri nedir?
- Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tarih konularının ve tarih konuları ile ilişkili kazanımlar, beceriler ile değerlerin yeri nedir?
- Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tarih konularının ve tarih konuları ile ilişkili kazanımlar, beceriler ile değerlerin yeri nedir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, nesnelere ait anlamları, tanımlamaları, kavramları, sembolleri, karakteristikleri, tasvirleri ve metaforları ifade eder. Nitel araştırmalar, araştırmaya konu olan birimlere dair sorulacak ne, nasıl, nerede, ne zaman ve niçin sorularına yanıt verdikleri için bahse konu birimlerin özünü ve ortamını belirlemede oldukça etkilidir (Berg ve Lune, 2015). Nitel araştırmalarda çeşitli araştırma desenlerinden yararlanılmaktadır. Bunlardan biri olan doküman incelemeyi, “yazılı ve görsel malzemenin toplanıp incelenmesi” olarak tanımlamak mümkündür (Labuschagne, 2003; Sönmez ve Alacapınar, 2017). Burada bahsi geçen yazılı veya görsel malzemeler kitaplar, çeşitli araştırma makaleleri, dergiler, öykü ve romanlar, resimler, filmler hatta şiirler ve şarkılar gibi dokümanlar olabilir. Bu araştırma yazılı materyal kapsamında değerlendirilen ve araştırmanın veri kaynağını oluşturan ders kitaplarının incelenmesine dayalı bir araştırma olduğu için araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Diğer nitel araştırma yöntemlerinde olduğu gibi doküman incelemede de veri içeriklerinden anlam çıkarmak ve araştırma konusu hakkında bir anlayış geliştirmek için verilerin tahlili ve yorumlanması gerekmektedir (Balcı, 2001; Corbin ve Strauss, 2008; Labuschagne, 2003, McCulloch, 2012).

Veri Kaynağı ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri kaynağını Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından ilkök ve ortaokul düzeyinde sosyal bilgiler dersinde öğrencilere ders kitabı olarak okutulan ve künye bilgileri aşağıda çıkarılan ders kitaplarından oluşmaktadır.

- Tüysüz, S. (2019). Sosyal Bilgiler Ders Kitabı - 4. Ankara: Tuna Yayıncılık.
- Şahin, E. (2018). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5, Ankara: Anadolu Yayıncılık.

- Şahin, E. (2018b). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6, Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ayrıca ders kitabındaki verileri anlamlı kılmak ve daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için Sosyal Bilgiler Dersi 4-7. Sınıflar Öğretim Programı kitapçığından yararlanılmıştır. Bu veri kaynağına ait künye de aşağıya çıkarılmıştır.
- MEB (2018). İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4–7. sınıflar öğretim programı. Ankara: MEB.

Araştırma verilerinin kaynağını oluşturan 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenirken, araştırmacılar tarafından Yıldırım ve Şimşek (2016) tarafından önerilen “dokümanlara ulaşma”, “orijinaliği kontrol etme”, “dokümanları anlama”, “veriyi analiz etme”, “veriyi kullanma” adımları takip edilmiştir.

Ders kitapları üzerinden yürütülen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Veri Toplama Aracı

Sosyal bilgiler programı içerisinde yer alan tarih konularının, bu konularla kazandırılmak istenilen kazanımların, değerlerin ve becerilerin sınıflandırılması için araştırmacılar tarafından “Kitap Değerlendirme Formu” (KDF) hazırlanmıştır. Veri toplama aracı hazırlanmadan önce öncelikle literatür taraması yapılmış, araştırmacının amacına uygun bir veri toplama aracı olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ders kitaplarının kalitesi ve ders kitapları üzerine yapılacak araştırmalar için öneriler içeren bazı kaynaklar gözden geçirilmiştir (Pingel, 1999; Ivic, Pesikan ve Antic, 2013). Uygun bir veri toplama aracının olmadığı belirlenmesi ile araştırmacının amacı, araştırma soruları kapsamında ders kitapları ve kazanımların hangi ölçütlere göre değerlendirileceği tartışılmış ve bu doğrultuda iki sosyal bilgiler eğitimcisi ile Türkçe eğitimcisinin görüşlerine başvurulmuştur. Bu bağlamda hazırlanan form öğrenme alanı, konu, kazanım, tarih konularının veriliş biçimi (doğrudan/dolaylı), değer ve beceri başlıkları altında veri toplamaya imkan tanımıştır. Veri formunda yer alan öğrenme alanı ve konu başlıkları tarihle ilgili içeriğin yer aldığı öğrenme alanı ve konuyu; kazanım başlığı tarih içeriği ile kazandırılmak istenen kazanımları; veriliş biçimi başlığı içeriğin tamamının tarih ve tarihsel olgu ve olaylardan ya da tarihle ilgili olmayan ancak tarihten örnek verilerek konunun öğretiminin amaçlandığı içerikleri, değer ve beceriler ise tarih konularında yer alan içerikler ile kazandırılması hedeflenen değer ve becerileri kapsamaktadır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analizde verilerin üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmaz. Verilerin önceden belirli kategori ile temalar altında alıntılar halinde verilerin toplanması ve betimlenmesi söz konusudur (Demir, 2014; Sönmez ve Alacapınar, 2017). Araştırmada elde edilen verilerin, kitap değerlendirme formunda belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması ve doğrudan alıntılara yer verilmesi nedeniyle betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz; “çerçeve oluşturma”, “tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi”, “bulguların tanımlanması” ve “bulguların yorumlanması” adımlarını içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Analiz sürecinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmacılar haricinde iki alan uzmanı verileri bağımsız bir biçimde analiz etmiştir. Analiz işleminde Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen güvenilirlik formülü dikkate alınmıştır. Hesaplama sonucunda yapılan veri analizi işleminin güvenilirlik düzeyinin %90 olduğu görülmüş

olup, güvenilirlik hesaplarının %70'in üzerinde çıkması, araştırmanın güvenilir kabul edilmesi için yeterli görülmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Bu sonuca göre araştırmanın güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Bulgular

Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konuları, sınıf düzeylerine göre; konuların ele alınış biçimleri, beceri, değer ve kazanım bağlamında ele alınarak aşağıda sunulmuştur.

İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konuları Ele Alınış Biçimine Dair Bulgular

İlkokul 4.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının ele alınış biçimine, kazanım, değer ve beceri ilişkilerine dair tespitler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Tarih Konularının Ele Alınış Biçimine, Kazanım, Değer ve Beceri İlişkilerine İlişkin Bulgular

Öğrenme Alanı	Konu	Kazanım	Beceri	Değer	Doğrudan	Dolaylı
Birey ve Toplum	Herkesin Bir Kimliği Var (s.12)	4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	Değişim ve sürekliliği algılama, Kanıt kullanma, Zaman ve kronolojiyi algılama	-		✓
	Herkesin Bir Öyküsü Var (s.18)	4.1.2. Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.	Zaman ve kronolojiyi algılama	-		✓
	Nelerden Hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim? (s.23-24)	4.1.3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır.	Karar verme, Empati	-		✓
Kültür ve Miras	Ailemin Tarihi (s.34-37)	4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar.	Araştırma, Kanıt Kullanma	Aile birliğine önem verme	✓	
	Milli Kültür Öğelerimiz (s.38-43)	4.2.2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.	Değişim ve sürekliliği algılama, Kanıt kullanma, Araştırma	Duyarlılık		✓

Bilim, Teknoloji ve Toplum	Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları (s.44-48)	4.2.3. Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.	Değişim ve sürekliliği algılama	-	✓
	Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele (s.49-58)	4.2.4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar.	Zaman ve kronolojiyi algılama, Empati	Vatanseverlik Bağımsızlık Dayanışma	✓
	Geçmişten Bugüne Teknoloji (s.98-101)	4.4.2. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımını karşılaştırır.	Değişim ve sürekliliği algılama, Eleştirel Düşünme	Bilimsellik	✓
	Zaman İçinde Teknoloji (s.104-109)	4.4.3. Kullandığı teknolojik ürünlerin ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır.	Yenilikçi Düşünme, Eleştirel Düşünme	Bilimsellik Çalışkanlık	✓
Etkin Vatandaşlık	Ben Çocuğum, Haklarımla Varım (s.152)	4.6.1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.	Sosyal katılım, İşbirliği	Saygı Eşitlik Duyarlılık	✓
	Özgürlük ve Bağımsızlık (s.167-170)	4.6.4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.	Sosyal katılım, Politik okuryazarlık	Bağımsızlık Özgürlük Sorumluluk	✓
Toplam	11	11	22	14	7 4

Tablo 1 incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, tarih konularının dört öğrenme alanında kendisine yer bulduğu görülmektedir. Buna göre “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan üç konunun tarihle dolaylı olarak; “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan dört konunun tarihle doğrudan; “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan iki konunun tarihle doğrudan; “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan bir konunun tarihle doğrudan ve bir konunun ise tarihle dolaylı olarak ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle 4. sınıf ders kitabında yer alan toplam 35 konudan 4’ünün dolaylı, 7’sinin ise doğrudan tarihle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

“Ben” ve “Biz” olma süreçlerini mekânsal, tarihi ve kültürel faktörler ile ele alan “Birey ve Toplum” öğrenme alanında işlenen ve dolaylı olarak tarihle ilişkilendirilen “Herkesin Bir Kimliği Var” konusunda değişim ve sürekliliği algılama ile kanıt kullanma becerilerine yer verildiği anlaşılmaktadır. Örneğin, “Herkesin Bir Kimliği Var” konusu yer alan Biliyor Muydunuz? köşesinde “Ülkemizde ilk resmî kimlik belgesi Osmanlı Devleti zamanında 1882 yılında düzenlendi. Halk arasında kimlik, kafa kâğıdı, kafa koçanı, nüfus kâğıdı gibi adlarla anılan bu belge “Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tezkiresi” adıyla kullanılmaya başlandı...” şeklinde bir içeriğe yer verilmiştir.

Söz konusu içeriğin konu mahiyeti düşünüldüğünde tarih konularına içerikte dolaylı olarak yer verildiği görülmektedir. Aynı şekilde aynı öğrenme alanında yer alan “Herkesin Bir

Öyküsü Var” konusunda “zaman ve kronolojiyi algılama” becerisinin geliştirilmesi hedeflenirken, “...fotoğrafları da kullanarak yukarıda anlattığı olayları kronolojik olarak sıraladığı resimli bir zaman şeridi hazırladı.” ifadesinde tarihe dolaylı olarak yer verilmiştir. Yine dolaylı olarak tarihe ilişkilendirilen “Nelerden Hoşlanıyorum? Neleri Yapabilirim?” konusunda ise verilmesi planlanan “karar verme” ve “empati” becerileri Carlos Tiscar’ın biyografisi ile geliştirilmek istenmiştir.

Temel de tarih odaklı bir yaklaşıma sahip olan “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan “Ailemin Tarihi” konusu içerisinde doğrudan tarihe ilgili içeriklere başvurulmuş ve “araştırma” ile “kanıt kullanma” becerileri ile “aile birliğine önem verme” değerinin bahse konu içerikle geliştirilmesi amaçlanmıştır. “Milli Kültür Öğelerimiz” konusunda ise içeriğin doğrudan tarihe ilişkili olduğu, “değişim ve sürekliliği algılama”, “kanıt kullanma” ve “araştırma” becerileri ile “kültürel mirasa duyarlılık” bağlamında “duyarlılık” değerinin ön plana çıktığı görülmektedir. “Geçmişten Bugüne Çocuk Oyunları” konusunun doğrudan tarihe ilişkilendirildiği ve “değişim ve sürekliliği algılama” becerisi üzerinde durulduğu; “Bir Kahramanlık Destanı: Milli Mücadele” konusunun doğrudan tarih ile ilişkili içeriklerden oluştuğu, bahse konu başlıkta öğrencilerin “zaman ve kronolojiyi algılama” becerisinin geliştirilmesinin amaçlandığı bulgusuna erişilmiştir. Yine aynı başlıkta tarihsel biyografiler aracılığıyla “empati” becerisi ile “vatanseverlik”, “bağımsızlık”, “dayanışma” değerlerinin ele alındığı görülmektedir.

Bilim ve teknolojinin gelişim süreçleri ile toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini anlatmayı hedefleyen “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan ve tarihe doğrudan ilişkilendirilen “Geçmişten Bugüne Teknoloji” konusunda öğrenciye “değişim ve sürekliliği algılama” ile “eleştirel düşünme” becerileri ve “bilimsellik” değerinin verilmesi hedeflenmektedir. “Zaman İçinde Teknoloji” konusu ise tarihe doğrudan ilişkilendirilerek “yenilikçi düşünme” ve “eleştirel düşünme” becerileri ile “bilimsellik” ve “çalışkanlık” değerinin bu başlıkta bireylere kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir.

Vatandaşlık ve toplumsal yaşam bağlamında çeşitli konuları irdeleyen “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan ve tarihe dolaylı olarak ilişkilendirilen “Ben Çocuğum, Haklarımla Varım” konusunda “sosyal katılım” ve “işbirliği” becerileri ile “saygı”, “eşitlik” ve “duyarlılık” değerleri bireylere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Konunun pekiştirilmesi amacıyla verilen “Biliyor Muydunuz?” köşesinde “Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989’da Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 142 ülke tarafından imzalanarak 1990’da yürürlüğe girmiştir. Her yıl 20 Kasım günü bütün ülkelerde Dünya Çocuk Hakları Günü olarak kutlanır.” ifadeleri ile tarihin dolaylı olarak bu başlıkta yer aldığını ifade etmek mümkündür. Aynı öğrenme alanında yer alan ve tarihe doğrudan ilişkilendirilen “Özgürlük ve Bağımsızlık” konusunda ise “sosyal katılım” ve “politik okuryazarlık” becerileri ile “bağımsızlık”, “özgürlük” ve “sorumluluk” değerlerine yer verildiği söylenebilmektedir.

Kısaca sosyal bilgiler öğretim programının dördüncü sınıf basamağında öğrencilere kazandırılması amaçlanan 33 kazanımın 4’ünün dolaylı, 7’sinin doğrudan olmak üzere toplam 11 kazanımın tarih konularının öğretimiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumda ders programının dördüncü sınıf basamağında yer verdiği her 3 kazanımdan 1’nin tarihe doğrudan veya dolaylı bir biçimde ilişkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konuları Ele Alınış Biçimine Yönelik Bulgular

Ortaokul 5.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının ele alınış biçimine, kazanım, değer ve beceri ilişkilerine dair tespitlere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2

Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Tarih Konularının Ele Alınış Biçimine, Kazanım, Değer ve Beceri İlişkilerine İlişkin Bulgular

Öğrenme Alanı	Konu	Kazanım	Beceri	Değer	Doğrudan	Dolaylı
Kültür ve Miras	Uygarlıkları Öğreniyorum (s.34-39)	5.2.1. Somut kalıntılarında yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.	Araştırma, Dijital Okuryazarlık, Kanıt kullanma	Duyarlılık Estetik	✓	
	Çevremizdeki Güzellikler (s.41-42)	5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.	Mekânı algılama, Araştırma	Duyarlılık Estetik	✓	
	Kültürel Zenginliğimiz (s.48-49)	5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.	Eleştirel düşünme	Duyarlılık		✓
	Kültürümüzü Tanıyalım (s.52)	5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.	Eleştirel düşünme	Duyarlılık Dayanışma		✓
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Geçmişten Günümüze Kültürümüz (s.57)	5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.	Değişim ve sürekliliği algılama	-		✓
	Doğal Afetlerin Yaşamımıza Etkisi (s.86)	5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	Empati, Gözlem	Dayanışma		✓
	Bilim İnsanlarının Ortak Özellikleri (s.107-108)	5.4.4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler.	Empati	Bilimsellik Çalışkanlık		✓
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilimsel Etik (s.111)	5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.	-	Dürüstlük Bilimsellik		✓

Etkin Vatandaşlık	Bayrağımız ve İstiklal Marşı (s.172-174)	5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.	Politik okuryazarlık	Bağımsızlık Özgürlük	✓
Küresel Bağlantılar	Ortak Mirasımız (s.191-195)	5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.	Araştırma Yenilikçi düşünme	Duyarlılık Estetik	✓
Toplam	10	10	14	16	4 6

Tablo 2 incelendiğinde 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki tarih konularının toplam beş öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. Buna göre; “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan beş konudan ikisinin doğrudan üçünün dolaylı olarak tarihle ilişkili olduğu; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan bir konunun dolaylı olarak tarihle ilişkilendirildiği; “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan iki konuda dolaylı olarak tarihe yer verildiği; “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan bir konunun doğrudan tarihle ilişkili olduğu söylenilebilir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında yer alan bir konunun ise doğrudan tarihle ilişkili olduğu bulgusunun elde edildiği görülecektir. Buradan hareketle 5. sınıf ders kitabında yer alan toplam 33 konudan 4’ünün doğrudan, 6’sının ise dolaylı olarak tarihle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

5. sınıf sosyal bilgiler ders programında kültür ve kültürel mirasın öneminin ele alındığı “Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarihle doğrudan ilişkili olarak verilen “Uygarıkları Öğreniyorum” konusunun “araştırma”, “dijital okuryazarlık” ve “kanıt kullanma” becerileri ile “kültürel mirasa duyarlılık” kapsamında “duyarlılık” ve “estetik” değerlerini öğrenciye kazandırabilecek mahiyette içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Benzer bir biçimde tarihin doğrudan verildiği “Çevremizdeki Güzellikler” konusu içerisinde “mekânı algılama” ve “araştırma” becerileri ile “duyarlılık” ve “estetik” değerlerinin geliştirilmeye çalışıldığı bulgusu elde edilmiştir. Tarih konularının dolaylı olarak verildiği “Kültürel Zenginliğimiz” konusunda ise “eleştirel düşünme becerisi” ile “duyarlılık” değerinin, yine tarih konularının dolaylı olarak verildiği “Kültürümüzü Tanıyalım” konusunda ise “eleştirel düşünme becerisi” ile “dayanışma” ve “duyarlılık” değerlerinin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Son olarak tarih konularının dolaylı olarak verildiği “Geçmişten Günümüze Kültürümüz” konusunda “değişim ve sürekliliği algılama” becerisinin bireylere kazandırılmasının hedeflendiği söylenilebilir.

Temel de coğrafya odaklı olan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında “Doğal Afetlerin Yaşamımıza Etkisi” konusunda 17 Ağustos 1999 depremiyle ilgili gazete haberiyle tarihten dolaylı olarak yararlanıldığı, “empati” ve “gözlem” becerileri ile “dayanışma” değerinin bireylere kazandırılmasının hedeflendiği görülmektedir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan “Bilim İnsanlarının Ortak Özellikleri” konusunda Albert Einstein, Isaac Newton, Aziz Sancar gibi bilim insanlarının biyografilerinden yararlanılarak “empati” becerisi ile “bilimsellik” ve “çalışkanlık” değerleri; “Bilimsel Etik” konusunda ise Cahit Arf biyografiden yararlanılarak “dürüstlük” ve “bilimsellik” değerleri dolaylı olarak tarihten yararlanılarak öğrenciye kazandırılmaya çalışılmaktadır.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan “Bayrağımız ve İstiklal Marşımız” konusunda TBMM’nin kuruluşu ve İstiklal Marşının yazılma sürecine değinilerek, tarihe

doğrudan yer verildiği ve “politik okuryazarlık becerisi” ile “bağımsızlık” ve “özgürlük” değerlerinin kazandırılmasının hedeflendiği ilgili tablodan anlaşılmaktadır.

Devletlerarası ilişkiler ile dünyadaki gelişmeleri takip eden bireyler yetiştirmeyi hedefleyen “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında “Ortak Mirasımız” konusunda tarihe doğrudan yer verilmiş, “araştırma” ve “yenilikçi düşünme” becerileri ile “duyarlılık” ve “estetik” değerlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

İlgili tablo kazanım boyutunda incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ve 5. sınıf düzeyinde bulunan 33 kazanımdan 4’ünün doğrudan, 6’sının dolaylı olmak üzere toplam 10 kazanımın tarih konularının öğretimiyle ilişkili kazanımlar olduğu görülmektedir. Bu durumda ders programında yer alan neredeyse her 3 kazanımdan 1’nin tarihle doğrudan veya dolaylı ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konuları Ele Alınış Biçimine Dair Bulgular

Ortaokul 6.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının ele alınış biçimine, kazanım, değer ve beceri ilişkilerine dair tespitlere Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3

Ortaokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Tarih Konularının Ele Alınış Biçimine, Kazanım, Değer ve Beceri İlişkilerine İlişkin Bulgular

Öğrenme Alanı	Konu	Kazanım	Beceri	Değer	Doğrudan	Dolaylı
Birey ve Toplum	Kültür ve Toplumsal Birliklilik (s.15-16)	6.1.2. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikliliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.	Eleştirel düşünme	Dayanışma		✓
	Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri (s.40-47)	6.2.1. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	Harita okuryazarlığı Zaman ve kronolojiyi algılama	-		✓
Kültür ve Miras	İslamiyet’in Yayılışı (s.48-52)	6.2.2. İslamiyet’in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.	Değişim ve sürekliliği algılama Zaman ve kronolojiyi algılama	-		✓
	Türklerin İslamiyet’i Kabulü (s.53-57)	6.2.3. Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.	Değişim ve sürekliliği algılama Empati	Duyarlılık		✓
	Yeni Yurt Anadolu	6.2.4. Türklerin Anadolu’yu yurt edinme	Eleştirel düşünme	Duyarlılık Barış		✓

İnsanlar, Yerler ve Çevreler	(s.58-65)	sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.	Zaman ve kronolojiyi algılama			
	İpek ve Baharat Yolu (s.66-68)	6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.	Değişim ve sürekliliği algılama Harita okuryazarlığı	-		✓
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Türkiye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri (s.97)	6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.	Değişim ve sürekliliği algılama	-		✓
	Nitelikli İnsan Gücü (s.185-186)	6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisindeki yerini ve önemini analiz eder.	Girişimcilik Yenilikçi düşünme	Vatanseverlik Sorumluluk		✓
Etkin Vatandaşlık	Toplumsal Hayatımızda Demokrasi nin Yeri (s.216-217)	6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.	Politik okuryazarlık	Dayanışma Vatanseverlik		✓
	Toplumsal Hayatta Kadının Yeri (s.222-224)	6.6.6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.	Politik okuryazarlık	Eşitlik		✓
Küresel Bağlantılar	Türk Cumhuriyetleri ve Komşu Ülkelerle İlişkiler (s.238)	6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.	Politik okuryazarlık	-		✓
	Toplam	11	11	17	9	7 4

Tablo 3 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki tarih konularının toplam altı öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. Buna göre; “Birey ve Toplum” öğrenme alanında bir konunun dolaylı; “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan beş konunun doğrudan; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan bir konunun dolaylı; “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan bir konunun doğrudan tarihle ilişkili olduğu görülmektedir. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan bir konunun tarihle doğrudan, bir konunun dolaylı olarak ilişkili olduğu söylenilebilir. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında yer alan bir konunun ise dolaylı olarak tarihle ilişkilendirildiği bulgusun elde edildiği görülecektir. Tüm bu bulgulardan hareketle 6. sınıf ders kitabında yer alan toplam 34 konudan 7’sinin doğrudan, 4’ünün ise dolaylı olarak tarihle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında işlenen “Kültür ve Toplumsal Birliktelik” konusunun tarih biliminin açıklanması ve kültürel öğelerin gelişim sürecinden bahsetmesi

bakımından dolaylı olarak tarihle ilişkilendirdiği, konu içerisinde bireylerin “eleştirel düşünme” becerisi ile “dayanışma” değerini edinmelerinin amaçlandığı görülmektedir.

Konuların tamamının doğrudan tarihle ilişkili olduğu “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” konusunda “harita okuryazarlığı” ile “zaman ve kronolojiyi algılama” becerilerinin; “İslamiyet’in Yayılışı” konusunda “değişim ve sürekliliği algılama” ile “zaman ve kronolojiyi algılama” becerilerinin tarih konuları vasıtasıyla öğrencide geliştirilmeye çalışıldığı bulgusuna erişilmiştir. “Türklerin İslamiyet’i Kabulü” konusunda ise “değişim ve sürekliliği algılama” ile “empati” becerileri ve “duyarlılık” değerinin tarih konuları içerisinde vurgulandığı söylenilebilir. “Yeni Yurt Anadolu” konusunda “eleştirel düşünme” ve “zaman ve kronolojiyi algılama” becerileri ile duyarlılık değerinin; “İpek ve Baharat Yolu” konusunda ise “harita okuryazarlığı” ile “değişim ve sürekliliği algılama” becerilerinin tarih konularının öğretimi ile öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında işlenen “Türkiye’nin Beşeri Coğrafya Özellikleri” konusunda “...Örneğin Osmanlı Devleti Padişahı II. Mahmut, askerlik yapabilecek vatandaşları ve yeni vergi kaynaklarını tespit edebilmek amacıyla 1831 yılında nüfus sayımı yaptırmıştır. Cumhuriyet döneminde ilk düzenli nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Ardından...” şeklinde ifadelerle tarihten dolaylı olarak yararlanılarak öğrencilerin “değişim ve sürekliliği algılama” becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında işlenen “Nitelikli İnsan Gücü” konusu doğrudan tarihle ilişkilendirilerek Mehmet Nuri Demirağ’ın biyografisi aracılığı ile hem nitelikli insan gücünün önemi anlatılmak istendiğini hem de “yenilikçi düşünme” ve “girişimcilik becerileri” ile “dayanışma” ve “vatanseverlik” değerlerinin öğrenciye kazandırılmak istendiğini söylemek mümkündür.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan “Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Yeri” konusunda 15 Temmuz Darbe Girişimi ile ilgili içeriklere yer verilerek konunun öğretiminde tarihten dolaylı olarak faydalanılırken, bireylerin “politik okuryazarlık” becerisi ile “vatanseverlik” ve “dayanışma” değerlerini kazanmasının hedeflendiği görülmektedir. “Toplumsal Hayatta Kadının Yeri” isimli bir diğer bir konuda ise tarihten doğrudan faydalanılarak geçmişten günümüze kadının toplumdaki yerinden bahsedilmiş, “politik okuryazarlık” becerisi ile “eşitlik” değerinin üzerinde durulmuştur.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında bulunan “Türk Cumhuriyetleri ve Komşu Ülkelerle İlişkiler” konusunda “Türkler, Orta Asya’dan dünyanın çeşitli yerlerine göç ederek yeni yurtlar edinmiştir. Dünya’nın çeşitli yerlerine Orta Asya’dan göç başladığında, bazı Türk toplulukları Orta Asya ve çevresinde yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmiştir. Türkler göç ettikleri yerlerde özellikle Anadolu, Kafkasya ve Balkanlar’da yeni devletler kurmuştur...” ifadelerine yer verilerek dolaylı olarak tarihten yararlanılmış, konunun genelinde ise öğrenci de “politik okuryazarlık” becerisinin gelişmesi hedeflenmiştir.

İlgili tablo kazanım açısından değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretim programında 6. sınıf düzeyinde yer alan 34 kazanımın 7’sinin doğrudan tarihle ilişkilendirilerek kazandırılmak istendiğini, 4’ünün ise tarihten dolaylı olarak yararlanılarak bireylere kazandırılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Toplam 11 kazanımın doğrudan ya da dolaylı olarak tarih konularının öğretimiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumda ders programında yer alan neredeyse her 5 kazanımdan 1’nin tarihle doğrudan, neredeyse her 8 kazanımdan 1’nin ise tarihle dolaylı olarak ilişkili olduğunu rahatlıkla söylenilebilir.

Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Tarih Konuları Ele Alınış Biçimine Dair Bulgular

Ortaokul 7.Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının ele alınış biçimine, kazanım, değer ve beceri ilişkilerine Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4

Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Tarih Konularının Ele Alınış Biçimine, Kazanım, Beceri ve Değer İlişkilerine İlişkin Bulgular

Öğrenme Alanı	Konu	Kazanım	Beceri	Değer	Doğrudan	Dolaylı
Kültür ve Miras	Beylikten Cihan Devletine (s.42-51)	7.2.1. Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.	Kanıt kullanma	-	✓	
	İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın (s.52-63)	7.2.2. Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.	Kanıt kullanma	Dayanışma	✓	
	Avrupa’da Uyanış (s.64-73)	7.2.3. Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.	Değişim ve sürekliliği algılama, Yenilikçi düşünme	-	✓	
Kültür ve Miras	Değişen Dünyada Değişen Osmanlı (s.74-81)	7.2.4. Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.	Araştırma, Eleştirel düşünme	-	✓	
	Osmanlıdan Kalan Mirasımız (s.83-89)	7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.	Araştırma, Kanıt kullanma	Duyarlılık Estetik Sevgi	✓	
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Nereye Yerleşelim (s.98-101)	7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	Değişim ve sürekliliği algılama, Eleştirel düşünme	-	✓	
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Kil Tabletlerden Akıllı Tabletler (s.126-131)	7.4.1. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.	Değişim ve sürekliliği algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama,	Bilimsellik	✓	
	Bilimin Öncüleri (s.134-140)	7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.	Zaman ve kronolojiyi algılama, Yenilikçi düşünme,	Bilimsellik Çalışkanlık	✓	

Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Her Yenilik Geleceğimize Bir Katkıdır (s.142-147)	7.4.3. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder.	Zaman ve kronolojiyi algılama, Yenilikçi düşünme,	Bilimsellik	✓	
	Özgür Düşüncenin Bilime Katkısı (s.148)	7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.	Yenilikçi düşünme, Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	Bilimsellik Özgürlük	✓	
	Topraktan Üretir, Toprağı Yönetiriz (s.158-163)	7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.	Değişim ve sürekliliği algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama,	-	✓	
	Üretim Teknolojisi Hayatımızı Etkiliyor (s.164-167)	7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.	Değişim ve sürekliliği algılama	-	✓	
	Vakıf Demek Medeniyet Demek (s.168-172)	7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.	Değişim ve sürekliliği algılama	Dayanışma	✓	
	İşinin Ehli İnsan Yetiştirmek (s.174-177)	7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıır.	Değişim ve sürekliliği algılama	Dürüstlük	✓	
	Dijital Teknoloji Çağındayız (s.186)	7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.	Değişim ve sürekliliği algılama	-	✓	
Etkin Vatandaşlık	Demokrasinin Serüveni (s.196-201)	7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.	Politik okuryazarlık	Eşitlik Adalet Saygı	✓	
	Atatürk’ten Milletimize Armağan (s.202-205)	7.6.2. Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.	Politik okuryazarlık	Bağımsızlık Özgürlük Eşitlik	✓	
Toplam	17	17	26	18	13	4

Tablo 4 incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki tarih konularının toplam beş öğrenme alanında yer aldığı görülmektedir. Buna göre; “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan beş konunun, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan bir konunun, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan iki konunun doğrudan tarihle ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında

işlenen üç konunun doğrudan, bir konunun ise dolaylı; “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan iki konunun doğrudan, üç konunun ise dolaylı olarak tarihle ilişkilendirildiği görülmektedir. Buradan hareketle 7. sınıf ders kitabında yer alan toplam 31 konudan 13’ünün doğrudan, 4’ünün ise dolaylı olarak tarihle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yer alan tüm konularının doğrudan tarihle ilişkili olarak verildiği “Kültür ve Miras” öğrenme alanında işlenen ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun anlatıldığı “Beylikten Cihan Devletine” konusunda aynı zaman da “kanıt kullanma” becerisinin; “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın” konusunda “kanıt kullanma” becerisi ile “dayanışma” değerinin tarih konuları içerisinde öğrenciye kazandırılmaya çalışıldığı rahatlıkla görülebilir. Coğrafi keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı gibi önemli süreçlerin anlatıldığı “Avrupa’da Uyanış” konusunda ise tarihten yararlanılarak “değişim ve sürekliliği algılama” ile “yenilikçi düşünme” becerilerinin üzerinde durulduğu söylenilebilir. İslahat hareketleri sonucu meydana gelen değişimleri her yönüyle incelemeyi hedefleyen “Değişen Dünyada Değişen Osmanlı” konusunda “araştırma” ve “eleştirel düşünme” becerilerinin, “Osmanlıdan Kalan Mirasımız” konusunda ise “estetik” ve “duyarlılık” değerlerinin tarih konuları içerisinde öğrenciye kazandırılması hedeflenmektedir.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan ve geçmişten günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler üzerinde duran “Nereye Yerleşelim” konusunda tarihten doğrudan yararlanılmış ve “değişim ve sürekliliği algılama” ile “eleştirel düşünme” becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

7. sınıf düzeyinde daha fazla tarih öğretiminden yararlanıldığı görülen “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında bulunan ve yazının icadından günümüze kadar gelen bilginin depolanma ve aktarılma süreçlerini işleyen “Kil Tabletlerden Akıllı Tabletlere” konusunda doğrudan tarihten yararlanılarak öğrencide “değişim ve sürekliliği algılama” ile “zaman ve kronolojiyi algılama” becerileri ile “bilimsellik” değerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin anlatıldığı “Bilimin Öncüleri” ile matbaanın ve buhar makinesinin icadı gibi gelişmeleri işleyen “Her Yenilik Geleceğimize Bir Katkıdır” konularında “zaman ve kronolojiyi algılama” ve “yenilikçi düşünme” becerileri ile “bilimsellik” ve “çalışkanlık” değerlerinin doğrudan tarih aracılığı ile verilmek istenildiği söylenilebilir. “Özgür Düşüncenin Bilime Katkısı” konusunda verilen okuma parçası ve skolastik düşünceye ilişkin verilen ifadelerle dolaylı olarak tarihten yararlanıldığı, “yenilikçi düşünme” ve “kalıp yargı ve önyargıyı fark etme” becerileri ile “bilimsellik” ve “özgürlük” değerlerinin de tarih konuları içerisinde öğrenciye kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer verilen ve toprağın önemini geçmiş ve bugün bağlamında ele alan “Topraktan Üretir, Toprağı Yönetiriz” konusunda doğrudan tarihten yararlanılarak “değişim ve sürekliliği algılama” ile “zaman ve kronolojiyi algılama” becerilerinin öğrenciye kazandırılması amaçlanmıştır. Üretim teknolojilerinde yaşanan teknolojileri çeşitli açılardan ele alan “Üretim Teknolojisi Hayatımızı Etkiliyor” konusu dolaylı olarak tarihten yararlanılarak, “değişim ve sürekliliği algılama” becerisinin öğrencilerde gelişimi desteklenmiştir. Vakıfların kuruluşuyla ilgili olarak tarihten örnekler vererek içeriğin dolaylı olarak desteklendiği “Vakıf Demek Medeniyet Demek” konusunda “değişim ve sürekliliği algılama” becerisi ile “dayanışma değerinin”; Ahilik ve Lonca teşkilatının üzerinde durularak doğrudan tarihten yararlanılan “İşinin Ehli İnsan Yetiştirmek” konusunda ise “değişim ve sürekliliği algılama” becerisi ile “dürüstlük” değerinin tarih konularıyla entegrasyonu sağlanmıştır. E-ticaret kavramının üzerinde durulduğu “Dijital Teknoloji Çağındayız” konusunda sanayi devrimiyle ilgili içeriklere yer verilerek dolaylı olarak tarihten

yararlanılarak, “değişim ve sürekliliği algılama” becerisinin öğrencilere kazandırılmasının hedeflendiği görülmektedir.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı içerisinde bulunan ve geçmişten günümüze demokrasinin gelişimini içeren “Demokrasinin Serüveni” konusunda “politik okuryazarlık” becerisi ile “adalet”, “eşitlik” ve “saygı” değerlerinin kazandırılmasında doğrudan tarihten yararlanılma yoluna gidilmiştir. Yine benzer bir biçimde TBMM’nin açılması ve çok partili hayata geçişi ele alan “Atatürk’ten Milletimize Armağan” konusunda da “politik okuryazarlık” becerisi ile “bağımsızlık”, “eşitlik” ve “özgürlük” değerlerinin kazandırılmasında tarihten doğrudan yararlanıldığını ifade etmek mümkündür.

İlgili tablo kazanım açısından değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretim programının 7. sınıf düzeyinde yer alan 31 kazanımın 13’ünün doğrudan tarihle ilişkilendirilerek bireylere kazandırılmak istendiğini, 4’ünün ise tarihten dolaylı olarak yararlanılarak bireylere kazandırılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Toplam 17 kazanımın tarih konularının öğretimiyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durumda 7. sınıf ders programında yer alan neredeyse her 2 kazanımdan 1’nin tarihle doğrudan, neredeyse her 8 kazanımdan 1’nin ise tarihle dolaylı olarak ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan sınıf düzeyine göre tarihle ilgili olarak en fazla içeriğin ve kazanımın 7. sınıf öğretim ders kitabında olduğunu söylenebilir. Bu bilgiler ışığında sosyal bilgiler ders kitaplarında (4-7) yer alan tarih konularının dağılımı Ek 1’de haritalandırarak suretiyle görselleştirilerek özetlenmiştir. Görselin alanda araştırma yapan akademisyenlere, öğretmenlere, lisans ve lisansüstü öğrenim öğrencilerine sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının yürüncesini özet biçimde sergileyeceği düşünülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının resmedildiği ilgili görselde görüldüğü üzere tarih konularının genel olarak en fazla “Kültür ve Miras” öğrenme alanında doğrudan tarih öğretimi amacıyla verildiği; sınıf düzeyi bazında ise en fazla 7. Sınıf ders kitabında Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan, bilim ve teknolojiadaki değişmeler ile demokrasinin gelişimine kadar geniş bir yelpazede işlendiği görülmektedir. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında doğrudan tarih öğretiminin hedeflendiği Milli Kültür, Milli Mücadele, TBMM’nin açılışı, teknolojinin gelişimi konularının işlendiği görülürken; 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise Orta Asya Türk Devletleri, İslamiyet’in yayılışı, İslamiyet’in kabulü, Anadolu’nun yurt edinilmesi, ticaret yolları gibi konuların doğrudan tarih öğretimi amacıyla ders kitabında yer aldığı söylenilebilir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları, Milli egemenlik, ortak miras öğeleri ile doğal varlıklar gibi içeriklerin doğrudan tarih öğretimi şeklinde işlendiği ancak var olan tarih içeriklerinin diğer sınıf düzeylerine göre nispeten daha az bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre sosyal bilgiler dersi ders programı kapsamında ders kitaplarında yer alan kazanımların yaklaşık üçte birinin tarih konuları ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olduğu, 4., 5., 6. ve 7. sınıf konularından toplam 49 konunun öğretiminde doğrudan ya da dolaylı olarak tarihten yararlanıldığı söylenilebilir. Tarih konularının sosyal bilgiler programı içerisinde en yoğun yer aldığı sınıf düzeyi ise yedinci sınıftır. Yedinci sınıf düzeyinde öğrenciye kazandırılması planlanan 31 kazanımın 17’sinin tarihle ilişkili kazanımlar

olduğu düşünülürken toplam kazanımların yaklaşık yüzde ellisine denk geldiği görülmektedir. 4. sınıf ve 6. sınıf düzeyinde 11 kazanımın, 5. sınıf düzeyinde ise 10 kazanımın doğrudan ya da dolaylı tarihle ilişkili olduğu düşünülürse 4., 5., ve 6. sınıf düzeyinde tarihe yönelik kazanımların yaklaşık üçte bir oranında olduğu görülebilir. Literatüre bakıldığında tarihle ilgili içeriğin sosyal bilgiler öğretim programında yoğun olmasına gerekçe oluşturan güçlü argümanlarla karşılaşılmaktadır

Candan ve Koçer'e (2013) göre tarih dersi eğitim-öğretimin mihver derslerinden birisidir. Soysal'a (2012) göre bu sebeple diğer disiplinlere ait konular izah edilirken tarihe müracaat edilmek zorundadır. Çünkü tarih vasıtasıyla diğer disiplinlerin konu alanına giren birçok kavram, olay ve husus örneklendirilerek konu güncel hayata indirgenebilir, basitleştirilebilir ve bu kavram, olay ve hususların tarihsel arka planı ortaya konulabilir. Sosyal bilgiler programı içerisinde tarih konularının dolaylı olarak yer almasında da bu durum oldukça etkilidir. Çünkü ekonomik, toplumsal ve siyasal birçok kavram ve husus tarihsel örneklerle somutlaştırılmaktadır. Örneğin toplumsal rol, statü gibi hususların öğrenci zihninde oturtulmaya çalışıldığı "Herkesin bir kimliği var" konusu işlenirken resmi kimlik belgesi hususuna değinilmiş, sosyal bilgiler sosyolojiden aldığı bu kavramları ülkemizdeki ilk resmi kimlik belgesinin Osmanlı döneminde 1882 yılında verildiği hususu ile görselleştirerek tarihsel bir arka plana dayandırmış, yaşamla ilişkilendirmiş ve somutlaştırmıştır. Tarihin sosyal bilgiler programı içerisinde kendine doğrudan yer bulduğu "Kültür ve Miras" gibi öğrenme alanlarında ise gayenin daha çok tarih eğitiminin milli kimlik bilinci kazandırma, kültürel mirasın aktarımı ve kolektif bir hafıza oluşturma hedeflerini gerçekleştirmek olduğu söylenilebilir (Demir ve Oğuz Haçat, 2018).

Araştırma sonucu sosyal bilgiler dersi içerisinde tarihin kendisine dolaylı ya da doğrudan yer bulduğu öğrenme alanlarında "değişim ve sürekliliği algılama", "kanıt kullanma", "zaman ve kronolojiyi algılama", "karar verme", "empati", "araştırma", "eleştirel düşünme", "yenilikçi düşünme", "sosyal katılım", "işbirliği", "politik okuryazarlık", "dijital okuryazarlık", "mekânı algılama", "gözlem yapma", "harita okuryazarlığı", "girişimcilik", "kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme" gibi bir takım becerilerin geliştirilmesine yönelik içerik ve etkinliklerin yer aldığı görülmüştür. Bunlardan "eleştirel düşünme", "yenilikçi düşünme", "işbirliği", "girişimcilik" becerileri gibi bazı beceriler toplumların güçlenmek ve ayakta kalmak, karşılaştıkları güçlükleri aşabilmek, kültürel varlıklarını sürdürebilmek, yaşanan çağa adapte olabilmek ve yeni nesillere yaşanabilir bir toplum bırakabilmek adına vatandaşlarında görmeyi arzu ettiği etkin vatandaş becerileridir ve birçok kaynakta 21. yüzyıl becerileri olarak tanımlanmışlardır. Tarih boyunca varlığını sürdürmüş ve her alanda gelişmiş toplumlara bakıldığında gelişmişliklerinin temelinde birtakım becerilere verilen önemin olduğu kolaylıkla fark edilebilmektedir (Ersükmen, 2010; Schreglmann, 2011; Trilling ve Fadel, 2009; Warhurst, Tilly ve Gatta, 2017). Örneğin Kılıç ve Alkan 2018 yılında yaptıkları bir araştırmada yaratıcılık ve problem çözme becerileri gibi becerilerin sanayi devriminden sonra ayrı bir önem kazandığını, özellikle son yıllarda bu becerilere sahip olan yetişmiş insan gücü ve gelişmiş teknolojiye sahip olan ülkelerin (Japonya, Amerika, Almanya ve Güney Kore gibi) katma değer üretebildikleri ve katma değer üreten ülkelerin gelişmiş ve yükselen ülkeler arasında yer aldığını belirtmişlerdir (Kılıç ve Alkan, 2018).

"Zaman ve kronolojiyi algılama", "değişim ve sürekliliği algılama" ve "kanıt kullanma", "neden-sonuç ilişkisi kurma", "araştırma", "empati" "geçmişle günümüzü ilişkilendirme" "dijital okuryazarlık" becerileri gibi diğer beceriler ise çağdaş tarih eğitiminin öğrencilerde geliştirmeyi amaçladığı beceriler olarak gelişmiş ülkelerin öğretim programlarına girmiş, tarih

eğitimine paralel olarak öğrencilerce kazanılması beklenen becerilerdir. Bu beceriler, geçmiş öğrenirken geçmişin üzerine dayandığı olaylar arasındaki ilişkinin mantık süzgecinden geçirilmesini sağlayan, tarihi olayları değerlendirme esnasında tarihinin kullandığı yöntemleri ve bu yöntemlerle bilginin nasıl üretildiğini görmeye ve anlamaya yarayan becerilerdir (Demircioğlu, 2009). Diğer bir deyişle öğrencilerin tarihi anlamalarına, dün ve bugün arasında ilişkilendirme yapabilmelerine olanak tanırlar (Dilek, 2007). Keçe (2015) yapmış olduğu bir araştırmada bu becerileri tarih okuryazarlığı başlığı altında toplamış, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanan yeni öğretim programına giren bu becerilerin öğrencileri derslerde pasif alıcı konumundan çıkararak öğrenme sürecinin aktif bir ögesi yaptığını belirtmiştir. Ata'ya (1999) göre tarih eğitimi öğrencilerde tüm bu becerilerin gelişimini sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Öğrenciler gelecek yaşamlarında tarihçi olmasa da kazanacakları bu beceriler onlara yetişkinlikte karşılaştıkları problemleri çözmeye yardımcı olacaktır. İngiltere'de empati becerisine verilen önemi dile getiren Ata, tarih öğretimi içerisinde empati becerisini kazanan bireylerin geçmişte yaşamış insanlarla empatik ilişkiler kurmayı öğreneceğini, bu becerinin zamanla yaşayan insanlar ile ilişki kurmada da işe yarayacağını belirtmiştir. Bu anlamda özellikle öğrencilerin empati becerisini edinmeleri bağlamında sosyal bilgiler ders kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk, Albert Einstein, Isaac Newton, Aziz Sancar, Cahit Arf gibi önemli tarihsel kişilerin biyografilerine yer verildiği görülmektedir.

Tarih konuları öğretim programında yer alan 27 beceriden 17'sinin gelişimini destekleyecek biçimde tasarlanmış olup bu oran oldukça yeterli görünmektedir. Ancak verilmesi planlanan bu becerilerin kazandırılması ve geliştirilmesi konusunda sosyal bilgilere ayrılan ders saati, becerilere dayalı etkinliklerin hepsini gerçekleştirmeye imkân tanıyamayacak kadar azdır. Sönmez'e (1997) göre beceri gelişimini sağlayacak etkinlikleri gerçekleştirmek için sosyal bilgilere ayrılan haftalık üç saat kesinlikle yeterli değildir. Programda hedeflenen becerilerin gelişimi için ders saatinin en az haftalık beş saat olması gerekmektedir. Ayrıca tüm becerilerin sınıf düzeylerine göre yer verilme sıklığı değerlendirildiğinde ve tarih biliminin doğasında araştırma ve kanıt kullanmanın yer aldığı düşünöldüğünde bu iki becerinin yeterince verilmediği söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen son sonuç ise sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan tarih konularının sosyal bilgiler programı içerisinde yer alan 18 değerden 17'sinin gelişimini destekleyecek biçimde hazırlanmış olduğudur. Ders kitaplarında tarih konularının desteklediği değerlerin "aile birliğine önem verme", "duyarlılık", "vatanseverlik", "bağımsızlık", "dayanışma", "bilimsellik", "çalışkanlık", "saygı", "sevgi", "eşitlik", "özgürlük", "sorumluluk", "estetik", "dürüstlük", "yardımseverlik", "adalet" ve "barış" olduğu görölmüştür. Tarih konuları içerisinde "tasarruf" değerini destekleyen herhangi bir içerik, görsel ya da etkinlik tespit edilememiştir. Bu değerlerin bir kısmı evrensel bir kısmı ise ulusal niteliktedir.

Erkan ve Çoban (2018) tarihi değer örnekleri dolu bir milletin, tarihi konu edinen öğretim programında değer kazanımı hususunun önemli olduğunu, değerlerin bir milletin milli ve manevi kaynaklarında kökünü bulan öz mirası olması hasebiyle bireysel ve toplumsal belirsizliklerle mücadele etmede bireylere güç verdiğini belirtmiştir. Bu yönüyle değerler tarihin vatandaşlık, kültür ve kimlik aktarımı misyonuna yani ulusal amaçlara hizmet etmektedir (Keskin, 2015). Bazı değerlerde vardır ki ulusal amaçlara hizmet etmese de toplumların dünya üzerindeki bilimsel, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri takip edebilmek, uluslararası kültürel ve tarihsel mirası koruyabilmek ve diğer uluslar ile başarılı ilişkiler kurabilmek için öğrenciye kazandırılması gerekmektedir. Bu değerler adalet, eşitlik, dürüstlük, saygı, sorumluluk gibi çoğu sosyal bilgiler programında kök değerler olarak

tanımlanmış evrensel değerlerdir. Bu değerlerin uygulanması noktasında bazı değişiklikler görülsede dayanak noktaları aynı olup tüm insanlığı ilgilendirmektedir (Güzel, 2013). Bu bilgiler ışığında sosyal bilgiler ders programı içerisinde yer alan tarih konularının ulusal ve evrensel değerleri önemli ölçüde kapsayan bir biçimde hazırlandığı söylenilebilir.

Değerler hususunda getirilebilecek tek eleştiri Türk tarihinde önemli yer tutan bazı değerlere sosyal bilgiler öğretim programında yer verilmemesidir. Daha önceki sosyal bilgiler öğretim programında yer verilen ancak 2018 programında yer almayan hoşgörü, misafirperverlik ile (Tonga, 2019) diğerkamlik, alçakgönüllülük, mertlik, cesaret gibi Türk tarih ve kültüründe büyük önem taşıyan ve nesilden nesile aktarılmaya çalışılan (Yıldırım ve Demirel, 2019) değerlerin tarih konuları içerisinde kendine yer bulamayışı önemli bir husustur.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde tarih konularına ve kazanımlarına (1/3) yeterli düzeyde yer ayrıldığı ancak derse ayrılan haftalık saatin bu konular içerisinde kazandırılması planlanan becerilerin tamamının kazanımı için gerekli etkinliklerin uygulanması hususunda yeterli olmadığı söylenilebilir. Özellikle öğretim programında beceri ve değerlerin kazandırılması bağlamında yeterli ve açık bir bilgilendirme yapılmadığı düşünülmektedir. Ayrıca Türk tarihinde önemli yeri olan bazı değerlerin programda yer almadığını da ifade etmek mümkündür.

Tüm bu hususlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- İçerikte tarih konuları bağlamında öğrenciye kazandırılması planlanan becerilerin sayısı oldukça fazladır. Bu sebeple sosyal bilgiler öğretim programının haftalık ders saati en az 2 saat artırılmalıdır. Bu düzenleme üst düzey düşünme becerileri ve pratiğe dayalı becerileri geliştirmek için gerekli aktivitelere zaman ayrılmasına imkân tanıyacak bir düzenleme olabilir.
- Türk toplumunun ruhuna işlemiş olan ve bazıları daha önce uygulanan ders programı içerisinde kazandırılması planlanan misafirperverlik, hoşgörü, diğerkamlik, cesaret, hoşgörü gibi değerlerin ders kitaplarındaki içerik ile ders programı içerisine dâhil edilmesi faydalı olacaktır.
- Öğrenme alanlarının ders kitapları mahiyetinde, ders kitaplarının da öğrenme alanlarında verilmesi planlanan değer ve beceriler kapsamında yeniden gözden geçirilmesi uygundur.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmaya birinci yazar %55, ikinci yazar %45 oranında katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akın, B. (2018). Kültürel bellek ve müzik. *Eurasian Journal of Music and Dance*, 13, s. 101-117.
- Armağan, A. (2011). Klasik dönemde Osmanlılarda devlet yönetim anlayışına dair bazı düşünceler. *Gazi Akademik Bakış*, 5(9), s. 139-156.

- Ata, B. (1999). İngiltere’de Piaget ve Bruner’in görüşlerinin ilköğretimde tarih öğretimine yansımaları üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, s. 1-9.
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde "dokümanlarla öğretim" yaklaşımı. *Türk Yurdu*, 175, s. 80-86.
- Aydın, H. (1992). Osmanlılarda felsefî düşünce. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(4), s. 1-8.
- Ayönü, Y. (2006). Osmanlılardan önce Rumeli’de Türkler (1305-1313). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 21(2), s. 17-33.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A.
- Berg, C. W. (2019). Why study history? An examination of undergraduate students’ notions and perceptions about history. *Historical Encounters*, 6(1), s. 54-71.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). Giriş. H. Aydın (Çev. ve Edt.), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (ss. 17-36), Konya: Eğitim.
- Berk, F. (2008). *Eski ve yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Candan, A. S. ve Koçer, Ö. (2013). Tarih derslerindeki kavramların algılanma düzeylerine ilişkin bir değerlendirme. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 353-373.
- Cercadillo, L. (2000). *Significance in history: Students' ideas in England and Spain* (Unpublished Doctoral Dissertations). University of London, Institute of Education, England.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Çağ, G. (2012). Osmanlıların Balkanları fethinde İslam kimliğinin etkisi/katkısı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), s. 125-142.
- Çelebi, A. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Çelik Bayramoğlu, A. (2016). *Tarih konularının tarihsel düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çimen, A. (2012). Sayım, kayıt düzeni ve teşkilatlanma açısından Osmanlıda nüfus hizmetleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), s. 183-216.
- Demir, O. Ö. (2014) Nitel araştırma yöntemleri. Kaan Böke (Edt.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s.285-318). İstanbul: Alfa.
- Demir, F. B. ve Oğuz Haçat, S. (2018). Sosyal bilim disiplinlerine göre 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımların değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), s. 27-56.
- Demircioğlu, İ. H. (2006). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de tarih öğretiminin genel amaçlarının karşılaştırmalı bir değerlendirmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), s. 133-146

- Demircioğlu, İ. H. (2009). Tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerilerine yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 184, s. 228-239.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), s. 69-88.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi* (3. Baskı). Ankara: Nobel.
- Dolmaz, M. (2017). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel roman kullanımının yaratıcı yazma becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Dolmaz, M. ve Kaymakçı, S. (2020). Tarihsel romanlarla Osmanlı tarihi öğretimi. M. Aydın, S. İnan (Edt.), *Dr. Kemal Daşcıoğlu'na Vefa Kitabı* (s.191-229). Ankara: Pegem Akademi.
- Durmuş, M. (2016). Ömer Seyfettin'in anlatılarında ontolojik ve filogenetik bir kayıtlanma alanı olarak tarih ve kimlik. D. Coşkun (Haz.). *III. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı* (s.162-169). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.
- Eliaçık, M. (2012). Osmanlıda manzum fetvâlar ve edebî değerleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (Turkish Studies, Elektronik)*, 7(1), s. 41-56.
- Emiroğlu, M. T. (2005). *Atatürk'ün tarihe verdiği önem*. Erişim (09.02.2021): <http://turkoloji.cu.edu.tr>.
- Erer, S. ve Atıcı, E. (2010). Selçuklu ve Osmanlılarda müzikle tedavi yapılan hastaneler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 36(1), s. 29-32.
- Erkan, S. ve Çoban, A. (2018). Değerler açısından tarih öğretim programları ve ders kitaplarının incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(21), s. 771-789.
- Ersükmen, E. (2010). *İlköğretim fen ve teknoloji ders öğretmenlerinin yaratıcılık kavramına ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gölgesiz Gedikler, H. (1998). *İlköğretim hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının işlenişi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, A., Y., Kaya, M. ve Aydemir, C. (2012). Ahilik teşkilatında ve günümüzde tüketicilerin korunmasına yönelik çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), s. 37-54.
- Güngör, B. (2016). Bir yeni-tarihselci okuma denemesi: Hâlid Ziya Uşaklıgil'in Nesli Ahîr romanında II. Abdülhamid devri aydın-iktidar ilişkisi. D. Coşkun (Haz.). *III. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı* (s.49-56) Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M., Özerdoğan, P. ve Aygün, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gürel, D. ve Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(2), s. 22-40.

- Güzel, D. (2013). *3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensen değerleri içermesi bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Işık, H. (2008). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler tarih konularının öğretiminde kanıt temelli öğrenme modeli: bir aksiyon araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ivic, I., Pesikan, A. ve Antic, S. (Eds.). (2013). *Textbook quality: A guide to textbook standards* (Vol. 2). Göttingen: V&R Unipress.
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaçar, M. (2004). Osmanlılarda askeri teknik eğitim. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(4), s. 455-469.
- Kavak, B. (2007). *1998 yılında yürürlüğe giren ilköğretim sosyal bilgiler müfredatında tarih konularının içerik bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keçe, M. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan tarih konuları: öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(4), s. 343-361.
- Keçe, M. (2015). Tarihsel düşünme becerileri ile tarih okuryazarlığı becerilerinin karşılaştırılması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), s. 108-122.
- Keskin, Y. (2015). Tarih dersi öğretim programı ve ders kitaplarında değerler eğitimi. (*Turkish Studies*), *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Tuckic*, 10(7), s. 659-674.
- Kılıç, S. ve Alkan, R. M. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0: Dünya ve Türkiye Değerlendirmeleri. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 2(3). 29-49.
- Kılıçoğlu, G. (2009). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran (Ed), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.4-14), Ankara: Pegem Akademi
- Koçu, R. E. (2004). *Binbirdirek Batakhaneşi Cevahirli Hanım Sultan*. İstanbul: Doğan.
- Köse, M. ve Yıldız, A. (2012). Tarih eğitiminde sosyal ve kültürel konuların öğretimi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s. 81-99.
- Köstüklü, N. (2006). *Sosyal bilgiler ve tarih öğretimi*. Konya: Sebat.
- Labuschagne, A. (2003). Qualitative research: Airy fairy or fundamental? *The Qualitative Report*, 8(1), s. 100-103.
- McCulloch, G. (2012). Documentary methods. J. Arthur, M. Waring, R. Cove, L. Hodges (Edt.). *Research Methods and Methodologies in Education* (s. 210-214). Sage.
- MEB, (2018). *Ortaöğretim tarih dersi (9, 10 ve 11. Sınıflar) müfredat kitabı*. Erişim (09.02.2021): <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201822142524139-Tarih%20d%C3%B6p.pdf>.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd Edition). California: Sage.

- NCSS (1993 January;February). The Social Studies Professional. Washington DC: National Council for the Social Studies
- NCSS (1994). *Expectations of Excellence: curriculum standarts for social studies*. Bulletin 89, Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Özkan, Y. (2014). *Sosyal bilgiler dersi tarih konuları kazanımlarının gerçekleştirilmesinde tarihi hikâyelerin kullanımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pingel, F. (1999). UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision. Hanover: Hahnsche Buchhandlung.
- Sakaoğlu, N. (1994). "İlkokul tarih programları ve ders kitapları". Salih Özbaran (Ed.), *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları* (s.135-144), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Schreglmann, S. (2011). *Konu temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğretmen adaylarının akademik başarı, eleştirel düşünme eğilimine ve düzeyine olan etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sertkaya, K. B. (2010). *İlköğretim 2. kademe sosyal bilgiler dersi öğretiminde kültür aktarımı ve kültürel kimlik geliştirme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Soysal, M. E. (2012). Tarih biliminin sosyal bilimlerle ilişkisi ve önemi üzerine genel bir bakış. *Atatürk Dergisi*, 1(1), s. 343-404.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2017). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı.
- Sungu, İ. (2002). Tarih öğretimi hakkında. B. Ata (Akt.) *Milli Eğitim Dergisi*, 153-154, s. 53-59.
- Şahin, E. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 5*, Ankara: Anadol.
- Şahin, E. (2018b). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6*, Ankara: Anadol.
- Şeker, M. ve İlhan, G. O. (2015). Analysing instructors view regarding the efficiency of the Turkish history subjects presented in Turkey social studies textbooks. *Educational Research and Reviews*, 10(1), s. 92-100.
- Şıvgın, H. (2009). Ulusal tarih eğitiminin kimlik gelişimindeki önemi. *Gazi Akademik Bakış*, 2(4), s. 35-52.
- Tahancı, B. (2002). *Sosyal bilgiler derslerinde tarih konularının öğretimi: Problemler- öneriler (Uşak merkez ilköğretim okulları örneğinde)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Togan, A. Z. V. (1985). *Tarihte usûl*. İstanbul: Enderun.
- Tonga, D. (2019). 2005 ve 2017 Sosyal bilgiler öğretim programı: benzerlikler ve farklılıklar. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, s. 83-100.
- Trilling, B. ve Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. San Francisco: Jossey-Bass. Erişim (04.02.2021): http://ardian.id/wp-content/uploads/2018/10/21st_Century_Skills_Learning_for_Life_in_Our_Times____2009-3.pdf.

- Turan, R. (2016). "Milli Tarih"ten "Sosyal Bilgiler"e Türkiye'de ilköğretim düzeyinde tarih öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49, s. 257-278.
- Tümsek, S. (2006). *Eski (1998) ve yeni (2004) ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında (4. ve 5.) tarih konularının mukayesesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüysüz, S. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitabı-4*. Ankara: Tuna.
- Ulusoy, K. (2010). Değer eğitimi: davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s. 32-51.
- Wood, G. S. (2009). The purpose of the past: Reflections on the uses of history. *Historically Speaking*, 10(1), s. 2-6.
- Warhurst, C., Tilly, C., ve Gatta, M. (2017). *A new social construction of skill*. Oxford Handbooks Online.
- Yıldırım, T. (2006). *Türkiye'de ilköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi ile Azerbaycan'da 6. ve 7. sınıf tarih derslerinin muhteva yönünden karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s. 92-99.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, G. ve Akman, S. (2019). Osmanlıdan günümüze helvalar ve Helva-i Gazi'nin gastronomik değeri. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 3(3), s. 462-469.
- Zarrillo, J. J. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminin ve öğreniminin geçmişi, bugünü ve geleceği. B. Tay ve S. B. Demir (Çev. Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi: İlkeler ve Uygulamalar* (s.2-20), Ankara: Anı.

Eklr

Ek 1

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (4-5-6-7) Yer Alan Tarih Konularını Gösterir Görsel Harita

